

Utrangering av søyer om høsten

Forfatter

Vibeke Tømmerberg, Helsetjenesten for sau – Animalia

Sammendrag

For å kunne sanke friske søyer med store lam inn fra utmarksbeite neste år må det gjøres en god jobb om høsten med å velge ut livdyr og bestemme hvilke søyer som skal utrangeres. Hold, tenner, bein og jur er viktige sjekkpunkter.

Publisert

2014

Referanse

Sau og Geit nr. 4/2014

Utskriftsdato

08.06.2023 www.fag.nsg.no

Utrangering av søyer om høsten

For å kunne sanke friske søyer med store lam inn fra utmarksbeite neste år må det gjøres en god jobb om høsten med å velge ut livdyr og bestemme hvilke søyer som skal utrangeres. Hold, tenner, bein og jur er viktige sjekkpunkter.

Om høsten bør man gjøre en helsevurdering av dyra der hver enkelt sau undersøkes grundig. Dyr som viser tegn til sykdom eller har hatt alvorlige sjukdommer som f.eks. jurbetennelse, skjedefremfall eller bukbrokk («vom i skinn») bør utrangeres. I tillegg bør man alltid utrangere dyr med kjente, arvelige lidelser eller medfødte misdannelser. Helsekortet og registrering-

ene i Sauekontrollen er nyttige hjelpemidler for å holde orden på sjukdomshistorien til hvert enkelt dyr. Data fra Sauekontrollen har også stor betydning i bl.a. avlsarbeidet og til forskning på sjukdommer hos sau, og derfor oppfordres det til å rapportere inn helseopplysninger og legge inn utrangingsårsak på søyer som slaktes. På denne måten kan disse dataene seinere komme hele sauenæringa til gode.

Søyene slaktes i sin beste alder

Beregninger viser at det koster ca. 1.800 – 2.700 kroner å rekruttere et nytt påsettlam som erstatning for ei eldre søye som utrangeres. Disse kostnadene omfatter bl.a. merutgifter til fôring (påsettlammet trenger mer kraftfôr gjennom vinteren enn ei voksen søye for å få tilstrekkelig

tilvekst), lavere produksjon og mindre tilskudd siden det ikke utbetales husdyrtilskudd for sau under 12 måneder. Analyser av data fra Sauekontrollen (*Myklebust og Lystad, foredrag Lam 2011*) viser at det er søyer i alderen 3-5 år som produserer mest, både når det gjelder antall lam og tilvekst på lamene. Statistikken viser også at en stor andel av søyene utrangeres i forholdsvis ung alder. Det bør derfor være et mål å øke andelen søyer som er i sin mest produktive alder. Med bakgrunn i disse opplysningene vil det være gunstig å beholde søyer som er friske og produserer godt lengre enn man gjør i mange tilfeller i dag.

Hold

Søyer som er avmagret og vanskelige å få opp holdet på bør utrangeres, siden dette kan være tegn på en underliggende sjukdomstilstand. Man bør komme tidlig i gang med å justere holdet på dyra om høsten sånn at søyene er i riktig hold til paringa starter.

Tenner

Dårlige tenner er en vanlig utrangingsårsak hos sau, spesielt fra 5-6-årsalderen og oppover. Tannproblemer vil ofte føre til smerter og problemer med å tygge slik at fôropptaket blir nedsatt, og er en av de vanligste årsakene til avmagring. Det er viktig å undersøke tennene på eldre søyer for å vurdere om de kan settes på et år til, men tennene bør sjekkes på tynne søyer uansett alder siden også unge dyr kan ha tannproblemer. Sikling, unormale tyggebevegelser og at dyra «spytter ut» ørten kan også være tegn på tannproblemer.

Juret

En viktig del av jobben med å forebygge jurbetennelse er å sjekke juret på alle søyene grundig om høsten og utrangere søyer som har forandringer i juret eller har hatt jurbetennelse tid-

Det er mange egenskaper å ta hensyn til i utvelgelsen av livdyr og vurderingen av hvilke søyer som bør utrangeres, bl.a. helse, morsegenskaper, lammingsvansker og om de er gode beitedyr. Friske og sunne dyr bør alltid være en forutsetning for valgene man tar. (Foto: Vibeke Tømmerberg)

ligere. Juret skal være mjukt uten harde klumper, og høyre og venstre jurhalvdel omtrent like store. Sjekk at spenene er i orden ved å se på speneåpningene og kjenn at spenene er mjuke og ikke har tegn til gamle sår, arr eller fortykkelse av spenekanalen (kan kjennes som en fast streng sentralt i spenen). Forandringer i juret, som tyder på at søya har hatt jurbetennelse på sommerbeite, skal registreres i helsekortet og i Sauekontrollen med kode 311 (mastitt på sommerbeite, ukjent alvorlighetsgrad og dato). I datofeltet settes datoen der man oppdaget jurforandringene.

Søyer som har hatt jurbetennelse tidligere vil ha fire ganger så høy risiko for å få jurbetennelse på nytt, så det anbefales å utrangere disse selv om man ikke kjenner noe unormalt i juret om høsten. Man bør også vurdere å utrangere søyer med side jur, store spener o.l. siden de også har økt risiko for å få jurbetennelse.

Forekomsten av jurbetennelse øker noe rundt avvenning, så man bør følge godt med alle søyene i denne perioden. Vær spesielt oppmerksom på søyer som har hatt jurbetennelse tidligere siden infeksjonen kan blusse opp når lammene tas fra. Det kan være gunstig å la søyene gå på et skrint beite den første tida etter avvenning for å redusere melkeproduksjonen og dermed risikoen for jurbetennelse. Juret bør sjekkes jevnlig til melkeproduksjonen har avtatt og tømmes hvis kjertelen er hard og veldig melkesprengt. Man bør da melke ut litt til juret blir mjukt, men ikke tømme det helt siden det vil stimulere melkeproduksjonen.

Bein

Halhthet fører til dårlig dyrevelferd og vil også virke negativt inn på produksjonen. Ei søye som har vondt i beina vil f.eks. ha redusert fôrinntak og mjølkeproduksjon, større risiko for å utvikle stoffskiftesjukdommer som ketose under drektheten og økt sjanse for å trække på spenene eller ligge i hjel lammene.

Halhthet kan ha mange årsaker, men søyer som til stadighet er halte har i mange tilfeller dårlig beinstilling og unormale klauver. Dyras beinstilling har stor betydning for hvordan

Følg godt med juret til søyene den første tida etter avvenning, også i situasjoner der et av lammene i kullet får gå sammen med mora utover høsten (livlam) og det andre tas fra. Tvillinger har som regel faste sider av juret som de dier. Dermed er det ikke sikkert at lammet som blir igjen vil tømme begge sidene av juret. Lam i trillingkull må konkurrere om spenene og på den måten lærer de å utnytte begge sidene. (Foto: Vibeke Tømmerberg)

Klauvene på alle dyr bør sjekkes to til tre ganger per år og beskjæres hvis det er nødvendig. I tillegg må dyr som halter undersøkes og få behandling. Det er lurt å sjekke klauvene ved innsett om høsten og utrangere dyr med dårlige bein. Bildet viser ei søye som har unormal beinstilling. (Foto: Grethe Ringdal).

klauvene slites, og skjeve bein vil ofte føre til at klauvene ikke slites normalt og må beskjæres til stadighet (f.eks. korketrekkerklauver). Slike klauver er også mer utsatt for ulike klauvsjukdommer. En dårlig beinstilling kan også gi slitasjeskader i leddene og dermed halhthet på sikt. En annen årsak til

langvarig halhthet hos ei søye kan være skade i klauven på grunn av tidligere sjukdomstilstander, som f.eks. forfangenhet. Søyer med langvarig og tilbakevendende halhthet bør utrangeres.

Av Vibeke Tømmerberg,
Helsetjenesten for sau – Animalia

Vanlige tannproblemer

- Vanlige tannproblemer er tenner som er løse, brukket eller mangler, er ujevnt slitt eller helt nedslitte. På dyr med unormal tannstilling kan det dannes skarpe tannspisser på jekslene som forstyrrer tyggebevegelsene og kan lage sår i tannkjøttet. Det er ikke alltid så lett å avgjøre hvilken betydning de unormale funnene har for dyret, så det man finner må ses i sammenheng med holdet og eventuelt andre tegn på tannproblemer (unormale tyggebevegelser m.m.). Problemer med jekslene fører som regel til store tyggeproblemer, mens unormale funn på fortennene ikke alltid gir så store konsekvenser.
- Overbitt og underbitt skyldes et misforhold mellom lengden på over- og underkjeven, og siden dette kan være arvelig bør man ikke sette på slike lam til livdyr. I milde tilfeller skaper ikke denne bittfeilen problemer, men i uttalte tilfeller kan det gjøre at dyra får problemer med å ete. Slike dyr bør avlives.
- Tannfellinga gjør at dyra bruker lengre tid på å ete, og besetningen bør bl.a. av den grunn grupperes i binger etter alder (1-åringer, 2-åringer og voksne søyer). De yngste dyra har større risiko for å få listeriose enn eldre dyr (flestep tilfeller ved 2-3 års alder). Man antar at dette har med tannfellinga å gjøre siden det dannes sår i munnen som kan fungere som en inngangsport for bakteriene.
- Vær oppmerksom hvis det er ting som tyder på at mange dyr i besetningen kan ha dårlige tenner, f.eks. kan mange søyer med ketose (drektighetsforgiftning) i en flokk skyldes tannproblemer. Tannproblemer i en besetning kan bl.a. oppstå hvis dyra går på nedbeita områder med kort gras og mye jord og sand, ved ulike mangelsjukdommer eller ved spesielt høye fluornivåer i fôret.

Tannundersøkelse

En voksen sau skal ha 8 fortenner i underkjeven, men ingen i overkjeven. Hos en del av dyra kan den ytterste fortanna på hver side være liten eller mangle helt. Fellingingen av fortennene starter på midten og tennene skiftes parvis ved ca. 1,5- (de to midterste), 2-, 2,5- og 3-årsalder. Melketennene er mindre og smalere enn de permanente tennene, så ved å se på fortennene kan man aldersbestemme dyra. Det er 6 jeksler på hver side både i under- og

overkjeven. De 3 fremste jekslene (melkejekslene) kommer 2-6 uker etter fødselen og skiftes når dyra er ca. 2 år gamle, mens de 3 bakerste ikke bryter frem før ved 3-5, 9-12 og 18-24 måneders alder.

Fortennene kan sjekkes ved å trekke leppene til siden slik bildet viser, og ved å åpne munnen litt får man også sett på innsiden av dem og kjent om de er løse. Søya på bildet mangler flere fortenner.

Med godt lys og en lommelykt kan man få sett litt på jekslene, men det er vanskelig å få undersøkt disse skikkelig uten spesielt utstyr, for å holde munnen åpen, og bedøvelse. De fleste problemer kan imidlertid oppdages ved å kjenne systematisk over området der jekslene sitter fra utsiden, og langs de to greinene av underkjeven. Sjekk om det er tegn til smerte, hevelser, ujevnheter eller jeksler som mangler. Det er også nyttig å observere når dyret eter og tygger drøv for å se om det er tegn til noe unormalt.

Future rundbuehaller

Den originale Futurehallen 5X6 meter. Flyttbar og med topp kvalitet i plater. Kan også brukes som ekstrahus i lamminga og ved utegangersau.

Priseksempel flyttbar:
NY PRIS kr 21.250.- eks. mva.

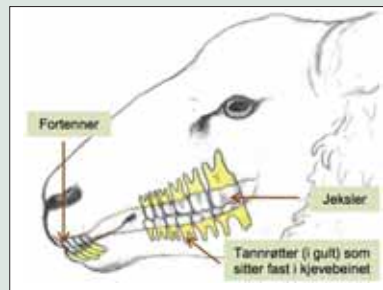
Permanente haller: 8, 10, 12 og 14 m bredde.

Priseksempel 12 x 24 m: kr 188.750 eks. mva.

Alle priser er eks. frakt og treverk.

Futurehall hos Gunnbjørn Ståland i Follidal.

(Figur: Vibeke Tømmerberg)

(Foto: Grethe Ringdal)

Future
Rundbuehaller Norge DA

Postboks 28 - 3107 SEM
Tlf. 62 49 39 80 - Mob. 91 53 68 99 - 97 77 94 69
www.futurehaller.no - fadum@online.no